

373.04
К 38

P-У

1390/-

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

КІКОТЬ Антоніна Андріївна

ХУДОЖНО-МАСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДИХ ШКОЛЯРІВ

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата педагогічних наук

Лин

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313178

Київ - 1992

Київський державний педагогічний
інститут імені О.М.Гарьболова
БІБЛІОТЕКА

Робота виконана у Київському державному інституті
культури ім.О.Є.Корнійчука.

Науковий керівник – заслужений діяч культури, професор
Сбергінська А.П.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кондратик О.П.;

кандидат педагогічних наук, голов-
ний спеціаліст Міністерства куль-
тури України Каразян Л.Ф.

Провідна установа – Полтавський державний педагогічний
інститут.

Захист відбудеться "17 листопада 1992 р. о 15.00 годи-
ні на засіданні спеціалізованої вченої ради К.ІІЗ.01.02 в
Київському державному педагогічному інституті ім.М.П.Драгома-
нова за адресою: 252030, м.Київ-30, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського
державного педагогічного інституту ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "2" листопада 1992 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

Мер

Л.Г.ПОДОЛИК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема формування і розвитку здібностей хвилює вчених різних галузей знань з незапам'ятних часів. На сучасному етапі, який характеризується ускладненням соціальних, економічних, культурних процесів, актуальність даної проблеми незмірно зростає, тому що вивести суспільство з кризової ситуації на шлях прогресу під силу лише талановитим людям, які активно використовують свої здібності у нових, неординарних ситуаціях. Отже, одним з найважливіших завдань виховання є створення педагогічних умов для виявлення і розвитку дитячих здібностей.

За думкою ряду психологів /Т.І.Артем'євої, Л.С.Виготського, О.Г.Ковальова, Н.С.Лейтеса, В.Н.М'ясищева, К.К.Платонова та ін./, розвиток здібностей - це не стільки вдосконалення певних здібностей, скільки розвиток зв'язків між ними, тому що розвиток здібностей одного виду діяльності підвищує якість реалізації інших її видів.

Одним із засобів успішного розвитку школярів може виступати художньо-масова діяльність. Вплив даної діяльності на особливість молодшого школяра обумовлений специфікою її змісту, активним використанням ігрових методів, емоційною привабливістю для молодшого віку, синтетичним характером, що дозволяє реалізовувати всебічні здібності дитини у їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності: до художньої, соціальної, технічної творчості. Встановлено також, що здібності в галузі художньої творчості мають тонізуючий вплив на будь-які інші здібності.

Матеріал реального життя, який використовується у художньо-масовій діяльності, сприяє розширенню соціального досвіду шко-

лярів. Організація художньо-масових заходів базується на принципах педагогіки співробітництва, коли дитина виступає як суб'єкт виховного процесу.

Автори наукових досліджень у галузі здібностей і творчості найчастіше апелюють чи до дошкільників, чи до підлітків. При цьому молодший шкільний вік майже випадає з поля зору, тим часом як згаданий вік не тільки надзвичайно сприятливий для розвитку творчих здібностей, але й має певні переваги у порівнянні з іншими віковими групами. "У молодшому шкільному віці, - відзначає Н.С.Лейтес, - коли ще не вступили у свої права нові інтенси, пов'язані із статевим визріванням, коли розумова вразливість, готовність засвоювати, наслідування старшим, складає саме життя - в такі роки швидке піднесення енергії і самостійності може до крайнощів напружити і зосередити зусилля розуму, який розвивається..."¹. Тому необхідно виробити певну систему виховання здібностей у дітей; в ній /системі/ молодшому шкільному вікові слід відвести особливе місце.

Практика показує, що художньо-масова діяльність школярів має великий вплив на їх творчий розвиток. Однак в теорії умови ефективного використання цього виду діяльності недостатньо розроблені. Існує суперечність між потребами практики і науковим обґрунтуванням шляхів їхньої реалізації. Тому темою свого дослідження ми обрали художньо-масову діяльність як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування і експериментальна апробація педагогічних умов, що сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами художньо-масової ді-

¹ Проблемы способностей в советской психологии: Сб. науч. тр. - м.: НИИОП, 1984. - С.55.

яльності.

Об'єкт дослідження: формування творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів у художньо-масовій діяльності.

Гіпотеза дослідження: ефективність розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами художньо-масової діяльності можлива за умов актуалізації потенційних можливостей дітей у відповідних видах творчості, педагогічного стимулювання самодіяльності і самостійності дітей, їхньої ініціативи та активності у процесі підготовки і проведення художньо-масових заходів.

У відповідності з метою, предметом, об'єктом, гіпотезою дослідження вирішувались наступні завдання:

1. Виявити специфічні особливості художньо-масової діяльності та її вплив на розвиток творчих здібностей молодших школярів.
2. Здійснити експериментальну перевірку розробленої системи організації художньо-масових заходів для молодших школярів, спрямовану на розвиток творчих здібностей даної вікової категорії.
3. Розробити педагогічні рекомендації по управлінню формуванням творчих здібностей молодших школярів засобами художньо-масової діяльності.

Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів у художньо-масовій діяльності вирішувалась на основі теоретичних положень про вирішальну роль діяльності для формування здібностей /Б.А.Ананьєв, А.А.Бодалєв, Я.А.Венгер, Л.С.Виготський,

В.Л.Дранков, О.Г.Ковальов, Н.С.Лейтес, О.Н.Леонт'єв, В.Ф.Ломов, С.Л.Рубінштейн та ін./; про генетичну обумовленість передумов здібностей або нахилів /Е.А.Голубєва, Є.П.Ільїн, Ю.А.Полуянов, Б.М.Русалов, В.Д.Шадриков та ін./; положення про зв'язок нахилів і здібностей через реалізацію генотипу в ході індивідуального розвитку у соціальному середовищі.

Методи дослідження: включене спостереження, педагогічний експеримент, контент-аналіз опублікованих сценаріїв та режисерських постановок масових вистав і свят, конкретне соціальне дослідження серед молодших школярів і експертів, метод експертних оцінок, тестування і анкетування респондентів.

Наукова новизна дослідження. На основі вперше проведеного теоретичного обґрунтування проблем художньо-масової роботи з дітьми визначені педагогічні умови, які забезпечують творчий розвиток молодших школярів; головними з них є: а/ створення творчої атмосфери, що сприяє фізичному, інтелектуальному і емоційному розкріпаченню дитини; б/ включення дітей у своєрідний "мозковий штурм", який активізує їхній творчий потенціал; в/ заохочення оригінальних засобів рішення дітьми поставлених перед ними творчих завдань.

Теоретичне значення дослідження. Результати дослідження конкретизували дієльний підхід до формування творчих здібностей молодших школярів засобами художньо-масової діяльності. Під час вивчення основних етапів творчого процесу визначені критерії і виділені рівні розвитку творчих здібностей в художньо-масовій діяльності. Показниками високого рівня сформованості творчих здібностей стали багатство і різноманітність ідей, асоціацій, образів, запропонованих дитиною, а також самостійність, незвичайність і дотепність рішення нею задуму художніми засобами ви-

равності у процесі підготовки і проведення художньо-масових заходів для молодшого шкільного віку.

Практичне значення роботи полягає у розробці педагогічних рекомендацій розвитку творчих здібностей засобами художньо-масової діяльності, які передбачають максимальну активізацію всіх учасників масового дійства; використання театралізованої гри, яка творчо змінює дію; колективних соціально-значущих справ. Надійність і достовірність даних забезпечувались теоретичною розробкою вихідної концепції, вибором адекватних меті і завданням методів дослідження, даними якісного та кількісного аналізу емпіричного матеріалу.

Дослідження здійснювалося протягом ряду років у школах і позашкільних установах /Центрах дитячої та юнацької творчості, Палацах культури та клубах за інтересами/ міст Києва та Харкова. Загалом дослідженням було охоплено 1000 школярів і 100 експертів з різних міст України: Києва, Сімферополя, Сум, Харкова, Херсона, Чернівців. Був здійснений контент-аналіз 100 опублікованих сценаріїв і 100 дитячих свят.

Предметом захисту є:

- положення про те, що художньо-масова діяльність є ефективним засобом для розвитку творчих здібностей дітей завдяки своїй специфіці: оптимістичній спрямованості, колективним позитивним емоціям, причетності дітей до подій, які відбуваються, до святкового спілкування;

- система педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами художньо-масової діяльності, в якій художньо-масовий захід був логічним початком, продовженням або результатом усього виховного процесу, що проводився як у школі, так і в позашкільній установі;

- важливою формою художньо-масової діяльності дітей є дитяче свято, яке є альтернативою буденності, зміщує стереотипи і реалізує внутрішнє уявлення дитини про себе. /Завдяки художньо-масовій діяльності "безперспективні" діти отримують єдину можливість знайти своє покликання, прилучитися до творчості, що не завжди забезпечується в спеціалізованих гуртках і студіях/.

Апробація і впровадження. Основні висновки дослідження повідомлялися автором на наукових конференціях, проведених у Київському і Харківському державних інститутах культури з 1985 по 1992 рр., а також на 19-й аспірантській науковій конференції в Московському державному інституті культури з спеціальності "Педагогіка і психологія КОР".

Методичні рекомендації за підсумками роботи запроваджені в практику шкіл, Центрив дитячої і юнацької творчості, клубів міст Києва і Харкова.

Матеріали даного дослідження були опубліковані у наступних роботах:

1. Развитие творческих способностей младших школьников в системе массовых форм внешкольной работы. В сб. Актуальные вопросы развития культуры и искусства: Тез. докл. респ. науч.-теор. конф. - Одесса, 1987. - С.107-108.

2. Детское массовое мероприятие как средство развития творческих способностей младших школьников: Метод. пособие. - М.: МОНМЦ НТ и КНР Гл. упр. культуры исполкома Мособлсовета, 1990. - 49 с.

3. Художньо-масова діяльність як засіб прилучення до національної культури: В сб. Культура України: історія і сучасність: Тез. доп. респ. науч.-теор. конф. - Харків, 1992. - С.109-110.

Структура даного дослідження має вступ, два розділи, висновки, додаток, а також список використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі викладене обґрунтування актуальності теми, об'єкту і предмету дослідження, його мети, завдань, гіпотези, розкриваються наукова новизна, теоретичне і практичне значення, методи дослідження, його апробація.

У першому розділі "Розвиток творчих здібностей молодших школярів у системі художньо-масових форм виховної роботи" аналізуються різні підходи до трактовки проблеми здібностей, розглядається одне з основоположних понять дослідження "творча здібність", питання структури, взаємозв'язку і взаємовпливу творчих здібностей, особливості їхнього формування у молодшому шкільному віці засобами художньо-масової діяльності.

Вивчення проблеми здібностей у вітчизняній і зарубіжній літературі дозволило виділити наступні аспекти даної проблеми: діяльний, психофізіологічний, особистий. Для діяльного підходу найбільш типове визначення Б.М.Теплова, яке характеризує здібності як стійкі індивідуальні психічні риси особистості, які зумовлюють успішне виконання одного чи кількох видів діяльності. Ця ж думка вперше була сформульована в ранніх працях С.Л. Рубінштейна, потім уточнена в працях Б.А.Ананьєва, Л.С.Виготського, В.Л.Дранкова, О.Г.Ковальова, А.Н.Леонтьєва і одержала подальший розвиток в дослідженнях А.А.Бодалева, Л.А.Венгера, Н.С.Лейтеса, В.Ф.Ломова та інших.

Психофізіологічний аспект здібностей ставить акцент на розгляді природних індивідуальних передумов /нахилів/, власти-

вих саме даному індивіду /Е.А.Голубєва, Є.П.Ільїн, Ю.А.Полуянов, Б.М.Русалов, В.Д.Шадриков та ін./.

Порівняно недавно виділено новий аспект проблеми здібностей, який полягає у складному, опосередкованому особистістю різноманітному співвідношенні здібностей і діяльності /Т.І.Артем'єва, В.І.Іванов, М.С.Каган, А.В.Мялкін/. В нашому дослідженні поняття здібностей розглядалося у всіх трьох аспектах.

Творча здібність являє собою індивідуально-особливе поєднання якостей і рис особистості, яке виявляється у творчому стилі діяльності, що передбачає наявність оригінальності і новизни як у процесі діяльності, так і в її результаті.

Механізм розвитку здібностей полягає у русі по спіралі, коли реалізація можливостей, яка відображає здібності одного рівня, відкриває нові можливості для розвитку здібностей більш високого рівня. З педагогічної точки зору, якісні характеристики здібностей виявляються у стійкості, завершеності і узагальненості механізмів дій, тобто можливості виявлятися в будь-якій ситуації і на будь-якому матеріалі.

Педагогічну систему формування і розвитку творчих здібностей складають індивідуальні, групові і масові форми роботи, кожна з яких має своє призначення і виконує певні функції в системі.

Дитяча художньо-масова діяльність - частина педагогічної системи, без якої питання розвитку творчих здібностей не може вважатися повністю дослідженим.

Художньо-масовий захід - це не що інше, як ланцюг подій, взятих з реального життя конкретної соціальної спільності /в нашому дослідженні - молодшої шкільної/. А тому що художньо-масова діяльність передбачає підготовку і проведення різних худож-

ньо-масових заходів /конкурсів, вікторин, театралізованих вистав, концертів, виставок, карнавалів, свят, побудованих на народних звичаях/, то ми розглядаємо її як педагогічно організований виховний процес, спрямований на розвиток творчих здібностей особистості дитини і її соціальної активності.

Педагогічною умовою успішного здійснення художньо-масової діяльності є врахування вікових особливостей дітей. Досліджуваний нами молодший шкільний вік характеризується активним ставленням до світу в цілому, підвищеною реактивністю, готовністю до дії і, водночас, швидкою стомлюваністю.

Молодших школярів відзначає безпосередність, конкретність і образність мислення; "калейдоскопічність вражень", яскрава емоційність, швидка зміна настрою; нестача життєвого досвіду і знань замінюється бурхливим фантазуванням. Діти даного віку добровичливі і товариські, більш урівноважені у порівнянні з дошкільниками або підлітками. Їм властиві сугестивність і наслідування, довірлива підлеглість авторитету. Такі якості і риси особистості молодшого школяра як вразливість до новизни, образність мислення, відсутність стереотипу, емоційність, естетичне ставлення до навколишньої дійсності - характерні для високого рівня творчих здібностей.

Найпривабливішими для молодшого шкільного віку є різні види ігрової діяльності, які розвивають уяву, фантазію, вміння перектілюватися, оригінальність мислення, що складає основу творчих здібностей. Тому ефективність святкового заходу в багатьох відношеннях визначається використанням у його організації ігрового методу.

У практиці художньо-масової діяльності має місце надмірна опіка з боку дорослих, що значно знижує ефективність виховання.

Розвитку самостійності і самодіяльності дітей сприяють залучення їх до самостійної пошукової діяльності, виконання домашніх завдань, використання різних прийомів активізації.

Художньо-масовий захід є результат колективної творчості дітей і дорослих, яка формує індивідуальну відповідальність, знімає напругу, страх за неправильно зроблене, активізуючи тим самим творчий потенціал кожної дитини.

Таким чином, художньо-масова діяльність може виступати ефективним засобом розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

У другому розділі "Експериментальне дослідження ефективних умов розвитку здібностей до творчості у дітей молодшого шкільного віку в процесі підготовки і проведення художньо-масового заходу" наводяться дані констатуючого і формуючого експериментів з наступним їх аналізом, а також намічаються перспективні шляхи розвитку досліджуваної проблеми.

Констатуючий експеримент відображав вивчення досвіду художньо-масової роботи як у школі, так і в позашкільних установах, контент-аналіз сценаріїв і режисерських постановок, а також анкетування, з одного боку молодших школярів, з іншого - експертів. В ролі експертів виступали: вчителі і директори шкіл - 45%; працівники позашкільних установ - 55% /з них - методисти і завідувачі масовими секторами - 20%; методисти і завідувачі дитячими секторами - 30%; методисти секторів ігор і розваг - 5%. Стаж роботи опитаних у середньому складав 6-10 років.

При аналізі стану використання художньо-масових форм виховання нами враховувались такі фактори: а/ вікові можливості дітей; б/ наявність документального матеріалу; в/ дотримання принципу безперервності дії; г/ ігровий принцип організації худож-

ньо-документального матеріалу; д/ наявність прийомів активізації глядачів; е/ жанрова різноманітність; є/ емоційна наповненість; ж/ оптимістична спрямованість дії; з/ оригінальність як відсутність штампу, награту, фальші.

Дані, одержані в результаті констатуючого експерименту, свідчать, що творчий потенціал художньо-масової роботи з дітьми використовується не досить ефективно. Поширеною помилкою, починаючи з роботи над сценарієм, котрий від початку до кінця пишуть професіонали, є обмеження самостійності дітей у процесі творчого здійснення художньо-масового закладу. Формалізм призводить до заорганізованості заходів, в яких безпосереднім учасникам - дітям - відводиться лише роль виконавців волі старших.

Дослідження рівнів активізації дитячої аудиторії під час масового заходу показало, що активність присутніх залежить від тієї чи іншої участі у діях. Так, якщо умовно розбити присутніх на окремі групи, то виявиться, що їх в основному три: глядачі, учасники і організатори святкового дійства. Найнижчий рівень активності у глядачів, які складають 68% від усіх присутніх; кількість учасників різних ігор, конкурсів, змагань становить 25% аудиторії; рівень найвищої активності припадає на організаторів святкового дійства, які склали 5% дитячої аудиторії. Стан активізації юного глядача був проконтрольований в анкеті експертів, що дало змогу одержати більш об'єктивні дані. На питання, задане організаторам художньо-масової роботи: "Які форми участі дітей найбільш характерні для художньо-масового заходу?" - 62% опитуваних виділили "глядача". Прийомам активізації, за думкою організаторів, належить 84% /в основному були вказані ігрові прийоми/.

Вікові особливості дітей в сценарії враховуються значно

більше, ніж безпосередньо у святковому дійстві /відповідно - 97% і 29%/. На нашу думку, таке становище пояснюється, по-перше, наявністю дефіциту, неузгодженості, всіляких замін, які супроводжують організацію будь-якого масового дійства, а по-друге, вказує на відсутність спеціальної фахової підготовки у деяких організаторів художньо-масового заходу.

Великою перевагою художньо-масового заходу і ефективним інструментом виховання здібностей, особливо до соціальної творчості, є документалізм, публіцистичність, героїчний пафос, який дозволяє доторкнутися до ідеального в житті. Зрозумілий і близький матеріал реального життя, підсилений художніми засобами виразності, викликає не тільки більш високий рівень сприйняття у дитини, але й активізує її на творче перетворення навколишньої дійсності. Факти реального життя використовувалися у 69% досліджених масових заходів і лише в 9% опублікованих сценаріїв.

Дослідження показало, що 62% експертів віддають перевагу роботі в молодшими школярами. Тому не дивно, що більш як половина художньо-масових заходів розрахована на дану вікову категорію. Серед найпривабливіших рис молодшого школяра експерти назвали: безпосередність сприймання, активність, вразливість до новізни, щирість, цікавість, чутливість та ін. Найбільш типовими відповідями, які характеризували легкість здійснення педагогічного керівництва, були емоційна прихильність до педагога, бажання наслідувати приклад, довірливість, слухняність.

Експерти /100%/ відзначили позитивний вплив масових форм на розвиток творчих здібностей молодших школярів. До найбільш перспективних форм вони віднесли театралізовані ігри і різноманітні конкурси.

Отже, констатуючий експеримент показав, що обмеження само-

діяльності дітей в процесі художньо-масової діяльності, формалізм, одноманітність тематики, використання малоефективних форм роботи характеризуються відповідно низьким рівнем виявлення творчих здібностей дітьми молодшого шкільного віку.

Змістом формуючого експерименту стала розроблена система художньо-масової діяльності дітей молодшого шкільного віку і педагогічне керівництво розвитком творчих здібностей молодших школярів в даній галузі.

Критерієм оцінки розвитку творчих здібностей була сформованість творчої уяви, в якій знайшли відображення схильність до широких узагальнень, багатство і різноманітність ідей і асоціацій, широта переносу знань, умінь і навичок з однієї галузі в іншу; оригінальність мислення як самостійність, незвичайність, дотепність рішення проблеми.

Художньо-масова робота з молодшими школярами, організована в педагогічну систему, забезпечувала комплексну взаємодію всіх сторін виховання, планомірність і безперервність у його проведенні, спадковність. Святам у цій системі відводилася роль своєрідних центрів, навкруги яких об'єднувалася уся виховна робота. Розроблена система знайшла відображення в перспективному плані художньо-масової роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Темі масових заходів погоджувалися з тижнями музики, дитячої книги, кінофільмів, гри та іграшки, конкретними виховними завданнями дитячого колективу на тому чи іншому етапі. Кількість свят не перевищувала одного протягом навчальної чверті. Кожному святу передувала ціла серія художньо-масових заходів: конкурси - малюнків, творів, пісень, віршів; трудові десанти і рейди; театралізовані бесіди про доброту, звичливість; музичні години, інсценізації, виставки, вікторини, концерти та ін. Проведенню

свята передувала розвідка добрих справ та їхнє втілення в життя. Таким чином свято немов би підводило підсумок певному етапу в житті молодших школярів.

Розроблена в процесі дослідження методика творчого розвитку молодших школярів художньо-масовими засобами була зафіксована в стартовій бесіді; обговоренні основних напрямів проведення свята; попередній роботі по створенню сценарію; сценічному втіленні художнього образу; розробці словесної дії, художнього і музичного оформлення масового заходу.

Відповідно до теми занять відзначалися наступні цілі: постановка радісної перспективи підготовки до свята, активізація зусиль кожної дитини на творче рішення ідеї, розвиток самостійності і образності асоціативного мислення, емоціонального відгуку, формування комунікативності, культури спілкування, почуття відповідальності за доручену справу.

Змістом занять були бесіди, емоційно насичені, викликаючи інтерес, і, звісно, вони вимагали оригінальних відповідей; проблемні ситуації, дискусійні форми обговорення майбутньої масової вистави; з'ясування потенційних можливостей дітей. Члени постановочної групи доповідали про хід підготовки до художньо-масового заходу, відбирався документальний і художній матеріал майбутнього сценарія на основі критеріїв художньої виразності, наявності місцевих подій, відповідності темі та ідеї свята, лаконічності, образності, емоційності.

Кожне свято завершувалося системою оцінок. З цією метою наступного дня після свята проводилося анкетування молодших школярів експериментальної групи, яка брала участь у підготовці і проведенні свята, і контрольної групи №1, присутньої на святі.

Експериментальна група давала більш диференційовану оцін-

ку, що говорить про активний розвиток довільності, внутрішнього плану дій і рефлексії - цих новоутворень молодшого шкільного віку. Характерно, що діти з контрольної групи вище оцінюють святкове дійство /фактор новизни/. Самооцінка участі у підготовчий період зростає, тому що діти стають активнішими і не задовольняються лише виконанням "домашніх завдань".

Кожне свято оцінювалося також експертами. Ними були викладачі Харківського державного інституту культури та училища культури, працівники міжопілкового Будинку самодіяльної творчості і Будинку Вчителя, Центру дитячої та юнацької творчості, вчителі і директори шкіл - зі стажем роботи, в середньому, 15 років.

Експерти дали високу загальну оцінку проведенням святам. Завдяки використанню в них театралізації, різноманітних конкурсів та ігор дана художньо-масова форма, відзначають вони, найповніше відповідає прагненням молодших школярів і розвитку їх творчих здібностей.

Ефективність запропонованої в дослідженні методики проведення занять визначалась, насамперед, рівнем розвитку творчих здібностей дітей. Високий рівень творчої здібності передбачав наявність творчої уяви. З метою виміру творчої уяви на початковому і завершальному етапах формуючого експерименту використовувався тест П.С.Любимова, адаптований у зв'язку з характером нашого дослідження. Дані вимірів відображені в таблиці коефіцієнтів творчої уяви експериментальної і двох контрольних груп.

Вищенаведена таблиця наочно свідчить, що середні показники коефіцієнта творчої уяви експериментальної і двох контрольних груп на початку експерименту рівні. На завершальному етапі дослідження експериментальна група показала більш високий коефіцієнт творчої уяви. В цій групі вищі суміжні рівні підрахова-

Таблиця якісних змін коефіцієнту творчої уяви

№ п/п	Види показ- ників	Коефіцієнт творчої уяви /К.у./					
		Експерименталь- на		Контрольна I		Контрольна 2	
		I етап	2 етап	I етап	2 етап	I етап	2 етап
1.	К _у	7,82	15,92	7,84	11,30	7,91	8,76
2.	К _у	0,86	0,72	0,36	0,51	0,36	0,40
3.	Суміжні рівні:						
а/	вищий	0,56	0,89	0,54	0,70	0,53	0,58
б/	нижчий	0,18	0,55	0,17	0,30	0,18	0,20

ного коефіцієнту: вищий рівень К.у. в експериментальній групі дорівнює 0,89, а в контрольних - 0,70 і 0,55; низький рівень К.у. в експериментальній групі - 0,55, в контрольних - відповідно - 0,30 і 0,20.

Про ефективність формулчного експерименту свідчить також той факт, що всі діти експериментальних груп брали участь у підготовці, проведенні і оцінці результатів свята.

Загальні висновки проведеного дослідження виражаються у наступних основних положеннях.

- Художньо-масова діяльність має синтетичний характер і спирається на різні види творчості не ізольовано один від одного, як це має місце в спеціалізованих гуртках і студіях, а в органічній єдності, створюючи цілісний художній образ. Саме тому художньо-масові форми позакласної і позашкільної роботи мають оптимальні умови для взаємодії різних здібностей дитини у педагогічно організованій діяльності, і, таким чином, сприяють більш якісному розвитку творчих здібностей молодших школярів.

- Важливою умовою підвищення ефективності виховного впливу художньо-масової роботи є включення дітей в активну діяльність по підготовці і проведенню свята з врахуванням їхніх нахилів, інтересів і можливостей; колективне обговорення ходу свята з виявленням його сильних і слабких сторін, визначенням перспектив наступної роботи. Особливу цінність має залучення дітей до народження задуму, в розумінні визначення головної ідеї майбутнього свята і засобів її реалізації; створення атмосфери доброзичливості і веселого творчого змагання; надання усім можливості висловлювати абсолютно всі ідеї, навіть неймовірні.

- В процесі дослідження встановлена важливість використання ігрових, етюдних, імпровізаційних методів. Такий підхід сприяє оптимальному розвитку уяви, творчої активності, самостійності у постановці і рішенні проблеми; надає мисленню гнучкості і оригінальності.

- Під час організації художньо-масової діяльності дітей необхідно уникати тривалих і стомлюючих репетицій. Рациональне дозування святкового дійства - необхідна умова залучення дітей до активної творчої діяльності.

- У сценарії дитячого свята необхідно враховувати як специфіку жанру художньої діяльності, так і властиву віковій схильність до певних видів художнього втілення і особливості реакції дітей на твори мистецтва. Підвищена реактивність, готовність до дії диктує рухливість і зміну темпо-ритму масової вистави; різноманітність вражень школяра початкової школи вимагає стислості й великої кількості епізодів свята; а швидка зміна настрою, нестримна емоційність - мажорної тональності, наявлення комічного у виставі.

- Дитяче свято неможливе без гри і іграшки. Анкета експер-

тів показала, що у організаторів масового дійства найбільш популярні ігри інтелектуальні, пізнавальні; вони не вимагають ні простору для вільного переміщення дітей, ні додаткових атрибутів театралізації: декорацій, реквізиту, костюмів. В той же час безпосередні учасники масових ігор /молодші школяри/ у своїх відповідях віддали перевагу іграм рольовим, тому що останні ближчі, зрозуміліші дитині, реалізують її потребу в емоційному самовираженні. Отже, надмірна заповненість святкової дії інтелектуальними іграми, які мало чим відрізняються від цікавого уроку, необгрунтована.

- Для того, щоб результат дитячої творчості можна було назвати витвором мистецтва у повному розумінні слова, частина функцій у творчому процесі має бути здійснена педагогом. Але при цьому втручання педагога повинно бути непомітним. У нашому дослідженні дорослі виконували тільки ту роботу, яку діти не змогли здійснити самі /написання останнього варіанту сценарію на основі дитячих ідей та інтересів, організація репетицій, координація святкових дій, стимулювання творчих справ і т.д./.

- Діяльність по формуванню і розвитку творчих здібностей не завершувалась у момент закінчення самого свята. Святкова і передсвяткова дії використовувалися як засіб залучення дітей до постійно діючих творчих гуртків і колективів. Приділялася велика увага педагогічній оцінці різноманітної діяльності дітей у період підготовки і проведення свят; простежувався ступінь впливу святкової ситуації на дитячу аудиторію за допомогою різних методів соціологічного дослідження: бесіди, інтерв'ю, анкетування.

- Розроблена експериментальним шляхом методика пропонує досить ефективні педагогічні засоби розвитку творчих здібностей

дітей у процесі здійснення творчої постановки масового театралізованого заходу.

Здається цілком ймовірним, що один із головних напрямів, по якому надалі продовжуватимуться дослідження в даній галузі, має бути пов'язаний з новими художньо-масовими формами, які активно використовують народну образність, обрядові пісні і хоровади, історію та звичаї свого народу, святковий народний календар - все те, що підносить і відроджує духовну культуру кожного народу.

Підписано до друку 24.II.1992р.Об:2.0.Формат 6Сх84 1/16.
Друк офсетний. Тир: 100.Зам.642.Безплатно.
ДЮД КДПІ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.